

گفتمان نژادی برنامه درسی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۶/۰۱/۱۰

عباس قلتاش^۱

مقدمه

یکی از ایده‌های مطرح پست مدرنیسم استفاده از گفتمان به عنوان روشی برای مطرح شدن پیش‌فرض‌های جدید و متفاوت می‌باشد، از نظر پست مدرنیست‌ها گفتمان وسیله‌ای برای تقویت و گسترش تعامل‌های اجتماعی است، وسیله‌ای برای توسعه شناخت و تولید دانش است (فرم‌هینی فراهانی، ۱۳۸۳). بنابراین گفتمان فرصت‌های متنوع و بیشتری را برای برنامه درسی و در نتیجه تغییر مجدد فراهم می‌سازد. یکی از گفتمان‌های مطرح در حوزه مطالعات برنامه درسی گفتمان نژادی است. نژاد^۲ مفهومی پیچیده، پویا و متحول است (پاینار و همکاران^۳، ۱۹۹۵، ص ۱۶) و تأثیری اساسی بر تحصیل به طور کلی؛ و برنامه درسی به طور ویژه دارد. مک کارتی^۴ (۱۹۸۸) ادعا نموده است که تئوری پردازی درباره نژاد و نابرابری نژادی تا دهه‌های اخیر جایی در ادبیات برنامه درسی نداشته است. این غفلت از مفهوم نژاد توسط کسانی چون واتکینز^۵ (۱۹۹۳)، مک کارتی (۱۹۸۸) ویلینز و دیل^۶ (۱۹۹۹) و پاینار (۲۰۰۰) زده شده است. در واقع این متفکران حوزه تعلیم و تربیت و برنامه درسی تلاش کرده‌اند در آثار خود جایی برای این گفتمان قائل شوند؛ هرچند به صورت کلی و گذرا به آن پرداخته‌اند.

اسلتری^۷ (۲۰۰۶) از نژادگرایی^۸ به عنوان نظامی از اقتدار و قدرت یاد می‌کند و با فیگن^۹ (۲۰۰۰، ۲۰۰۵) همراه می‌شود که نژادگرایی رویکردی نظام‌مند و ریشه‌دار در خصوصیت آمریکایی است و مدعی می‌شود که من به عنوان فردی از نژاد سفید صاحب امتیازاتی هستم که افراد دیگر قومیت‌ها و نژادها از چنین امتیازاتی برخوردار نیستند و گواه این مدعا تاریخ برده‌داری در نظام اجتماعی و سیاسی آمریکا است.

مک اینتاش^{۱۰} (۱۹۹۲) خاطر نشان می‌کند که نژاد فقط مربوط به افراد غیر سفید پوست نیست بلکه سفید پوستان را هم شامل می‌شود، همانگونه که در مباحث جنسیتی فقط زن مخاطب نیست بلکه مرد و مسائل جنسیتی او نیز مخاطب است. به باور اسلتری تصور از نژاد به عنوان سفید یا سیاه بودن یک طرف قضیه است و پیش فرض دیگری که باید در موشکافی نژاد، مد نظر قرار گیرد اهمیت بازشناسی جایگاه گروه‌های مسلط^{۱۱} می‌باشد. در واقع تلاش گروه‌های مسلط برای داشتن جایگاهی در راه حل‌ها یا مباحث، یکی از مسائل بنیادینی است که در موشکافی مباحث فرهنگی و نژادی باید مورد ملاحظه قرار گیرد. اسلتری باور دارد در عین حال که این مباحث مهم هستند، مسائل نژادی در برنامه درسی پست مدرن تأکید بر تمرکز زمینه-

Gholtash578@Yahoo.Com

۱. دانشیار گروه برنامه‌ریزی درسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

2. Race

3. Pinar Et Al

4. Mccarthy

5. Watkins

6. Villenas And Deyhle

7. Slattery

8. Racism

9. Feagin

10. Mcintosh

11. Dominant Group

یابانه بر خود و مفاهیم خود در ارتباط با دیگران دارد. تونی ماریسون خاطر نشان نموده است که عواقب نژادپرستی ذبح شدید خود است و در واقع این هشدار جدی را مطرح می‌کند که گویای تفکر بسیاری از مربیان پست مدرنیست است که " ما در واقع دیگری نیستیم" (اسلتری، ۲۰۰۶).

اسلتری (۲۰۰۶) اذعان می‌کند که تعصبات غیرمنطقی و خشونت نفرت‌آمیزی که در برخی نقاط جهان تجربه می‌شود نه تنها باعث معلولیت، محرومیت و از بین رفتن عده‌ای در نقاط جهان می‌شود بلکه برای کل بشریت و جامعه جهانی خطرناک است و تأکید می‌نماید که بایستی تلاش‌ها معطوف به رفع تبعیضات نژادی، تقلیل تعصبات قومی و مذهبی افراطی گردد و نظام‌های تربیتی و برنامه‌های درسی بایستی به صورت مداوم دروس و فرصت‌ها و تجربی را در بر داشته باشند که این اختلافات را کاهش دهد.

با نگاهی کلی‌تر به گفت‌مان‌ها می‌توان از نومفهوم‌گرایان یاد کرد که نگرشی نوین به برنامه‌های درسی دارند، آنها بنیاد نظریه‌های خود را تفاوت‌های دانش‌آموزان از نظر پیشینه فرهنگی، تاریخی، سیاسی و نژادی می‌دانند (مهرمحمدی، ۱۳۸۱). تلاش‌های این اندیشمندان و متفکران تربیتی باعث شده است که نظام‌های تعلیم و تربیت به خصوص در کشورهای توسعه یافته برای اصلاح برنامه‌های درسی و توسعه عدالت تربیتی اقدامات ویژه‌ای داشته باشند. برای مثال در کشور آمریکا برای بهبود عدالت تربیتی^۱، چتر تربیت چندفرهنگی^۲ توسط متخصصان مطرح و در مباحث تربیتی مورد توجه قرار گرفته است. با مطالعه متون گفت‌مان نژادی و تعمق در آنها می‌توان رویکردهایی را در قبال نژاد در تعلیم و تربیت و برنامه درسی متصور شد که در دو رویکرد تربیت چند فرهنگی^۳ و نظریه نژادی انتقادی^۴ قابل طرح و بحث می‌باشد.

رویکردها در قبال نژاد

الف: تربیت چند فرهنگی

تربیت چند فرهنگی فرایندی است که در آن هویت فرهنگی یک واسطه یا پلی مهم میان یادگیری و رشد دانش‌آموزان تلقی می‌شود. توسعه قومیت و دادن فرصت بالندگی نژادهای مختلف به واسطه مشارکت یادگیرندگان در محیط مدارس به یادگیرندگان اجازه می‌دهد که ارزش‌های چندفرهنگی را درونی سازی کرده و در عمل آنها را به کار گیرند (ناگدا، کیم و ترولاو^۵، ۲۰۰۴ به نقل مارتین^۶، ۲۰۱۴). به عقیده بانکز برنامه درسی شامل مطالعه مفاهیم عمده‌ای نظیر هویت، از خود بیگانگی، تعصب و درگیری‌های قومی، نژادی و فرهنگی است که این رویکرد در صدد اصلاح آنها از طریق سیاست‌های آموزشی است (بانکز، ۱۹۹۰ به نقل صادقی، ۱۳۸۹). به باور بانکز^۷ (۲۰۰۴ الف) تربیت تکثرگرایانه یک پروژه سیاسی و خردمندانه می‌باشد که فرصت‌های برابری^۸ برای رشد همه دانش‌آموزان فراهم می‌سازد، همچنین یک نهضت اصلاحی است که جو مدارس را اصلاح می‌نماید و فرایندی است که مدیران مدارس و معلمان باید در راستای دستیابی و رسیدن به آن تلاش ارزنده نمایند. بانکز (۲۰۰۴ ب) پنج جنبه یا بعد مهم برای تربیت تکثرگرایانه را بدین صورت ذکر می‌کند؛

1. Educational Justice
2. Umbrella Of Multicultural Education
3. Multicultural Education
4. Critical Race Theory
5. Nagda, Kim And Truelove
6. Martin
7. Banks
8. Equal Opportunities

- محتوای تلفیقی^۱: اصلاح برنامه درسی و عناصر آن به گونه‌ای که در آن تجارب متنوع، صداها و گفته‌های گروه‌های نژادی و قومی، زنان و... جایگاهی داشته باشند.
 - فرایند بازسازی دانش^۲: که به واسطه آن تلاش می‌شود علاوه بر محور و متن اصلی، حاشیه‌ها و جریان‌های غیر اصلی یا فرعی، نقطه نظرات متنوع و متفاوت برای فهم بهتر وقایع و مسائل دیده شوند.
 - کاهش تعصبات^۳: که توجه و تأکید بر بهبود روابط درون گروهی و روابط انسانی دارد، در واقع تلاشی است برای اصلاح نگرش و باور افراد متعلق به گروه‌های نژادی مسلط نسبت به افراد متعلق به اقلیت نژادی و کسانی که در حاشیه قرار دارند و بر ارتقای نگرش افراد و گروه‌های در حاشیه^۴ نسبت به خودشان تأکید دارد.
 - فرصت‌های تربیتی منصفانه و برابر^۵: طراحی و تدارک برنامه‌ها و فرصت‌هایی برای بهبود عملکرد تحصیلی افراد و گروه‌های اقلیت، دختران، افراد با ناتوانی‌های خاص و افرادی که از طبقات پایین‌تر اجتماعی و اقتصادی هستند. استفاده از رویکرد مشارکتی یاددهی- یادگیری، برنامه‌های تربیتی دوزبانه و چندفرهنگی،
 - تقویت و توانمندسازی ساختار اجتماعی و فرهنگی مدرسه^۶: تمرکز بر توانمندسازی مدرسه و عوامل درون سازمانی به‌ویژه معلمان و مدیران مدارس که تأثیر مستقیم و قاطعی بر اجرای برنامه‌های درسی، تدریس و ارزشیابی دارند.
- به باور کلوما^۷ (۲۰۰۸) تکرارگری فرهنگی^۸ در آمریکا با توجه به تحولات شگرف و شرایط پیچیده جامعه آمریکا نتوانسته پاسخگوی همه دغدغه‌ها و چالش‌های پیش روی باشد، سؤالات متعددی را وی مطرح می‌کند که در مباحث تکرارگری فرهنگی بی‌پاسخ مانده یا به گونه‌ای این رویکرد نتوانسته پاسخ‌های قانع‌کننده‌ای برای آنها داشته باشد. سؤالاتی چون: آیا تکرارگری تربیتی به گروه‌های اقلیت خدمت شایسته‌ای کرده است؟ تفاوت بین مهاجران و پناهندگان از سایر کشورها با گروه‌های اقلیت سیاه‌پوستان آمریکایی کجاست و چگونه است؟ چگونه ما بایستی تکرارگری را در مدارس که عموماً سفیدپوستان نیستند نظیر مدارس لوس آنجلس که مهاجران آسیایی - آمریکایی در آن نسبت به دیگر نژادها و اقوام زیادند پیاده کنیم؟ از طرفی کلوما (۲۰۰۸) باور دارد که در مباحث تکرارگری به ویژه در بحث‌های بانکز (۲۰۰۴) پیچیدگی‌ها و تنوعات جنسیتی نظیر همجنس‌بازان^۹، دوجنسیتی‌ها^{۱۰}، افراد دارای هویت فراجنسیتی^{۱۱}، مردانگی و امور جنسی، مزایای تمایل به جنس مخالف، هنجارهای جنسیتی دیده نشده است، هرچند تلاش‌های پیشگامانی نظیر بانکز اثر مهمی در اصلاح رویکردها و محتوای برنامه‌های آموزشی و درسی داشته است.

ب: نظریه نژادی انتقادی

نظریه نژادی انتقادی بر اساس یک بورس تحصیلی قانونی^{۱۲} مطرح شد و تحلیل‌های مهمی پیرامون نژاد و نژادپرستی را از مناظر قانونی فراهم کرد و اساساً به معنای به رسمیت شناختن این پیش فرض است که نژادپرستی در نظام اجتماعی و

1. Content Integration
2. Knowledge Construction Process
3. Prejudice Reduction
4. Marginalized Groups
5. Equity Pedagogy
6. Empowering School Culture And Social Structure
7. Coloma
8. Multiculturalism
9. Lesbians
10. Bisexuals
11. Transgender
12. Legal Scholarship

سیاسی آمریکا ریشه دوانده است (UCLA School of Public Affair, 2015). اخیراً جنبشی با همین عنوان مطرح شده است که تلاش دارد افراد و محققان علاقمند به مطالعه و تحقیق پیرامون نژاد و نژادگرایی را گرد هم آورد. ریشه‌های آن به اواسط دهه ۱۹۷۰ میلادی بر می‌گردد که عده‌ای از وکلا و حقوق‌دانان و فعالان مدنی برای احیای قوانین مدنی در آمریکا تلاش می‌کردند بر اساس نوشته دلگادو^۱ (۱۹۹۵، ص xiii) این نظریه به واسطه اقدامات اولیه دریک‌بل^۲ و آلان فریمن^۳ که هر دو عمیقاً از روند کند اصلاحات نژادی در ایالات متحده آمریکا ناراضی بودند شکل گرفته است. آنها باور داشتند که رویکردهای سنتی به بایگانی کردن اخبار مربوط به جریان‌های بی‌طرفانه، انجام تظاهرات و راهپیمایی‌ها، توسل به احساسات اخلاقی شهروندان دلسوز و آگاه، دستاوردهای ناچیزی نسبت به زمان‌های قبل از آن داشته است. بنابراین نظریه نژادی انتقادی حاصل و برخاسته از جنبش حقوقی مقدم‌تری بوده است که مطالعات حقوقی انتقادی^۴ نامیده شده است (لادسون بیلینگز^۵، ۱۹۹۸).

این تئوری مبتنی بر دو جنبش ماقبل خود یعنی مطالعات حقوقی انتقادی^۶ و فمینیسم رادیکال^۷ بوده است که به هر دو جنبش می‌بویان است (دلگادو و استفانسیس^۸، ۲۰۰۶).

در مقابل تلاش‌های مربیان حامی تکثرگرایی فرهنگی، نظریه نژادی انتقادی به منظور مخالفت با لیبرالیسم در آمریکا ارائه شد (لادسون بیلینگز، ۱۹۹۸). در این نظریه این باور و پیش فرض تأیید شد که سفیدپوستان آمریکا در ردیف اول برخورداری از مزایای شهروندی هستند و نژاد پرستی به عنوان یک واقعیت و امری معمولی در جامعه آمریکا پذیرفتنی است.

آنچنان که ذکر شد اولاً نظریه نژادی انتقادی بر اساس این برداشت مطرح شد که نژاد پرستی^۹، امری نابجا نبوده و کاملاً متناسب با شرایط زندگی آمریکایی و امری کاملاً بجا می‌باشد (دلگادو، ۱۹۹۵، ص xiv). ثانیاً این نظریه تأکید بر نقد و به چالش کشیدن لیبرالیسم دارد و استدلال می‌کند که نژاد پرستی نیازمند تغییرات گسترده است اما لیبرالیسم مکانیسم لازم برای این تغییرات را ندارد و اقدامات و تلاش‌های حقوقی آن حمایت ناچیزی برای دستیابی به حقوق شهروندی افراد اقلیت می‌نماید (لادسون بیلینگز، ۱۹۹۸). به صورت مختصر بر اساس نظریه نژادی انتقادی برنامه درسی رسمی مدارس، به عنوان یک اقدام فرهنگی تلقی می‌شود که برای حفظ برتری نژاد سفید طراحی شده است.

جمع بندی و بحث

تنوع و تکثر در جوامع بشری یک واقعیت است و از پتانسیل‌های مهمی است که باید آن را غنیمت شمرد. از طرف دیگر بشریت امروز با مسائل بنیادین و حادی که ناشی از تعصبات مذهبی، تعصبات قومی و نژادی، جهل و طمع می‌باشد رنج عمیقی می‌برد، نگاهی به حوادث امروز خاورمیانه، فقر و خشونت نفرت‌انگیز و فحش‌های ناشی از تروریسم و جنگ‌های داخلی در این منطقه، جنایات وحشتناک گروه‌های اقلیت افراطی نظیر داعش، جنگ‌های جهانی‌ای که بشریت در قرن بیستم تجربه نمود، قاچاق زنان و کودکان با هدف تجارت جنسی و برده‌داری و... گویای آن است که نژادگرایی، قدرت طلبی، تعصبات قومی

1. Delgado
2. Derrick Bell
3. Alan Freeman
4. Critical Legal Studies (Cls)
5. Ladison- Billings
6. Critical Legal Studies
7. Radical Feminism
8. Delgado And Stefancic
9. Racism

و مذهبی و... نمود آشکار دارند و نظام‌های تربیتی با همه عوامل و عناصر آنها در غالب نقاط این کره خاکی در تربیت شهروندی^۱ موفق نبوده‌اند.

نژاد از عوامل اثر گذار بر تربیت و برنامه درسی می‌باشد، هر کودکی که به فضای آموزش رسمی گام می‌نهد با سابقه و پشتوانه فرهنگی و نژادی خاصی همراه می‌باشد که نادیده گرفتن آن باعث می‌شود بین برنامه درسی رسمی و آشکار مدرسه با تربیت خانوادگی و برنامه درسی پنهان فاصله و اصطکاک بیشتری ایجاد شود و از جهتی لحاظ نشدن قومیت و نژاد و مؤلفه‌های آن در برنامه درسی می‌تواند برنامه درسی پوچ^۲ را نیز رقم بزند.

از طرفی نظام های رسمی تعلیم و تربیت در خدمت تربیت شهروندانی هستند که بتوانند پاسخگوی انتظارات و ایده ال های اجتماعی و فرهنگی باشند. نادیده گرفتن نژاد و قومیت به واسطه القاء و تجویز رویکردهای خاص و برنامه های درسی محافظه کارانه باعث می شود نظام تعلیم و تربیت در تضاد آشکار با فرهنگ های قومی قرار گیرد و تربیت شهروندی محافظه کار^۳ که مقصد اصلی آن تربیت افرادی وفادار به نظام های سیاسی حاکم می باشد شکل بگیرد (فلتاش، ۱۳۹۱) و طبیعتاً پیامد چنین رویکردهایی، ناتوانی مخاطبان نظام تربیتی در درک تفاوت‌های قومی، نژادی و جنسیتی، داشتن تعصبات غیر منطقی، ضعف در ارزش‌های اخلاقی جهانشمول، ضعف در مهارت‌های شهروندی جهانی^۴ می‌باشد.

به باور غالب مربیان پست مدرن به خصوص حامیان رویکرد تربیت چند فرهنگی نادیده گرفتن نژاد و هویت فراگیران نه تنها به وضعیت مدارس آسیب خواهد زد بلکه این صدمات اثرات مخربی بر جامعه‌ای خواهد گذاشت که متشکل از همین افرادی است که نژاد و شأن و هویت آنها در مدارس و برنامه‌های درسی نادیده گرفته شده است. البته طرفداران نظریه نژادی انتقادی بر این باور هستند که نادیده گرفتن هویت نژادی و تلاش برای یکسان سازی فرصت‌های تربیتی، امری مطلوب نیست و پتانسیل‌های متفاوت نژاد بایستی برای تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، سیاسی و تربیتی مد نظر قرار گیرد. در واقع این رویکرد تلاشی معنادار برای حفظ هویت برتر گروه‌های غالب یا مسلط اجتماعی و سیاسی دارد که به نظر می‌رسد با پیش فرض‌های رویکرد تربیت چند فرهنگی در تضاد آشکار می‌باشد.

از منظری دیگر با عنایت به نوع نظام‌های تربیتی از جنبه تمرکز گرایی و یا تمرکز زدایی در تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان برنامه درسی نیز می‌توان به تبیین جایگاه این رویکردها (تربیت چند فرهنگی و نظریه نژادی انتقادی) پرداخت. با توجه به پیش فرض‌های رویکرد تربیت چند فرهنگی به خصوص مهم‌ترین پیش فرض آن که تأکید بر در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی، فرهنگی و اجتماعی... مخاطبان می‌باشد، نوع نظام تربیتی و برنامه درسی مورد نیاز این رویکرد نظام غیرمتمرکز برنامه‌ریزی درسی و آموزشی است، چرا که انعطاف‌پذیری لازم برای پوشش دادن تفاوت‌ها را دارد، و با عنایت به پیش فرض اصلی نظریه نژادی انتقادی که تأکید بر در نظر گرفتن شرایط گروه‌های مسلط نژادی می‌باشد نوع نظام تربیتی و برنامه‌ریزی درسی و آموزشی مورد نیاز نظام متمرکز هست که بتواند با تجویز و تحمیل برنامه درسی آرمانی خود انتظارات این رویکرد را پاسخ دهد.

منابع

صادقی، علیرضا. (۱۳۸۹). بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس میزان توجه به رویکرد آموزش چند فرهنگی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۱۹۰-۲۱۵.

1. Citizenship Education
2. Null Curriculum
3. Conservative Citizenship
4. Global Citizenship Skills

- فرم‌پهنی فراهانی، محسن. (۱۳۸۳). پست مدرنیسم و تعلیم و تربیت. تهران: آبیژ.
- قلناش، عباس. (۱۳۹۱). تربیت شهروندی (رویکردها، دیدگاه‌ها و برنامه درسی). تهران: یادواره کتاب.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۱). برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. تهران: به نشر.
- Banks, J. A. (2004 a). *Multicultural education: Characteristics and goals*. In J. A. Banks & C. A.M. Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (5th ed.) (pp. 3–30). Hoboken, NJ: Wiley.
- Banks, J. A. (2004b). *Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice*. In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Handbook of research on multicultural education* (2nd ed.) (pp. 3–24). San Francisco: Jossey-Bass.
- Cloma, R.S.(2008).All Immigrants are Mexicans, only Blacks are minorities, But some of us are Brave, race, Multiculturalism and Post-colonial studies in U S education. *Journal of Curriculum Theorizing* , Volume 24, Number 1, pp 32-46.
- Delgado, R. (Ed.). (1995). *Critical race theory: The cutting edge*. Philadelphia: Temple University Press.
- Delgado, R and Stefancic, J.(2006). *Critical race theory: an Introduction*. NYU Press. For more information refer to <http://www.odec.umd.edu/CD/RACE/CRT.PDF>.
- Feagin, Joseph R. (2000). *Racist America: Roots, Current Realities, and Future Reparations*. New York: Routledge.
- Feagin, Joseph R. (2005). *Systemic Racism: A Theory of Oppression*. New York: Routledge.
- Ladison- Billings, C.(1998). Just what is critical race theory and what's it doing in a nice field like education?. *Qualitative studies in education, vol 11, No 1*.pp 7-24.
- Martin, D.(2014). Good education for all? Student race and Identity development in the multicultural classroom. *International Journal of Intercultural Relations, Vol, 39(2014)*,pp 110-123.
- McCarthy, C. (1988) .*Rethinking liberal and radical perspectives on radical inequality in schooling: Making the case for nonsynchrony*. Harvard Educational Review, 58, 3, pp. 265–279.
- McIntosh, P. (1992). *White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming To See Correspondences through the Work in Women's Studies*. In M. Andersen and P. H. Collins (eds.), *Race, Class, and Gender: An Anthology*, pp. 126–148. Belmont, CA: Wadsworth.
- Parekh, B. (2008). *The Concept of Multicultural Education*. In S. Modgil, G.K. Verma, K Mallick, & C. Modgil (Eds.). *Multicultural Education: The Interminable Debate* (pp. 19-31), Philadelphia: Falmer.
- Pinar, W.F., Reynolds, W.M., Slattery, P. and Taubman, P.M. (1995). *Understanding Curriculum*. New York: Lang.
- Pinar, W.F. (2000). Strange fruit: Race, sex and an autobiographics of alternativity. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*, New Orleans.
- Slattery, P.(2006). *Curriculum development in the postmodern era*.(second edition). New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- UCLA School of Public Affair.(2015).What is Critical Race Theory. For more information refer to <https://spacrs.wordpress.com/what-is-critical-race-theory/>
- Villenas, S. and Deyhle, D. (1999). Critical race theory and ethnographics challenging the stereotypes: Latino families, schooling, resilience and resistance. *Curriculum Inquiry, 29, 4*, 416–443.
- Watkins, W.H. (1993). Black curriculum orientations: A preliminary inquiry. *Curriculum Inquiry, 63, 3*, pp. 321–338.